

PARK

Krajobrazowy styl w ogrodnictwie lub forma miejskich terenów zielonych, rozwinięty w XVIII w. w Anglii, spopularyzowany w XIX w. w całej Europie, charakterystyczny początkowo dla dużych posiadłości wiejskich.

W XIX w. został wprowadzony w miastach jako publiczny park miejski. Park jest odpowiedzią na styl formalny w ogrodnictwie, którego przejawem był ogród francuski (np., realizacja Le Nôtre'a w Wersalu), postrzegany jako przejaw ducha absolutyzmu, w przeciwieństwie do wolności i swobody realizowanych w programie angielskich parków krajobrazowych. Był również reakcją na apel Addisona, by dotychczasowe ogrody przekształcać w „śliczne pejzaże”. Historycy sztuki ogrodowej wskazują poprzedzające park formy ogrodów takie jak renesansowa łąka kwietna, park do polowań, ogród chiński, ale ostateczną formę i estetykę parku krajobrazowego wypracowali angielscy estetycy, projektanci i ogrodnicy (m.in. Addison, Price, Kent, „Capability” Brown, Repton). Czasami zamiennie stosuje się terminy: park pejzażowy, park angielski, park malowniczy, park romantyczny. W mieście park miał spełniać funkcje rekreacyjne i higieniczne (miał poprawić warunki zdrowotne i zniwelować zanieczyszczenie powietrza), a także zapewnić rozrywkę w granicach miasta ludności pracującej.

Sztuka ogrodowo-parkowa w nurcie krajobrazowym, to sposób projektowania otoczenia przy uwzględnieniu uwarunkowań klimatycznych, geograficznych, a także kulturowych w powiązaniu z otaczającym park krajobrazem. Wskazanie programu stylistycznego parku jako poszukiwania różnorodności, asymetrii i zmienności wymagało wyznaczenia dróg spacerowych, ukształtowania terenu (wzniesienia, sztuczne rzeki i jeziora), wprowadzenia architektury (mosty, sztuczne ruiny, kaskady, grotty,) oraz miejsc znaczących, symbolicznie nacechowanych poprzez program architektoniczny (świątynie, obeliski, pomniki). Istotnym czynnikiem brany pod uwagę przy zakładaniu parku i projektowaniu jego charakteru był czas, jakiego roślinność potrzebuje do optymalnego, swobodnego wzrostu, by osiągnąć zakładany efekt pejzażowy. Wprowadzono nowe zasady projektowania terenów parkowych: decydujące były malarskie szkice przyszłych widoków, a nie plany architektoniczne. Całość miała tworzyć dokładnie przemyślaną i skonstruowaną według ściśle określonych reguł malowniczności (*the picturesque*) kompozycję, ujawniającą się w pełni w trakcie wędrówki, przebiegającej zgodnie z wyznaczonymi trasami, ale też znajdującymi się na ich drodze punktami widokowymi. Park miał funkcjonować jako swoista „galeria obrazów”, odczytywana „w ruchu” przez spacerowicza/wędrówca i na gruncie jego wielozmysłowego, ale przede wszystkim wzrokowego doświadczenia. Najbardziej znane i najciekawsze parki tego rodzaju to Stowe w Anglii, Park Mużakowski na pograniczu polsko-niemieckim czy Zofijówka na Ukrainie.

Model parków krajobrazowych przeniknął do miast w XIX w. jako publiczny park miejski, zakładany od podstaw lub przekształcany z parku prywatnego (pałacowego, dworskiego) i otwarty dla mieszkańców. Wprowadzenie do miasta stylu krajobrazowego parku

spowodowało, że stanowił on rodzaj odizolowanej od miejskiego zgiełku zielonej enklawy, mającej przypominać naturalną przestrzeń pozamiejską, zachęcającą do spacerów i wypoczynku. Wszystkie parki miejskie miały kilka elementów wspólnych: częste usytuowanie w centrum miasta, gęstą ramę drzew oddzielających park od miasta, otwarte przestrzenie pokryte trawnikami i polanami, tereny rekreacyjne i sportowe (od boisk po akwedukty), architekturę ogrodową (ławki, altany, pawilony, restauracje). Park miał stanowić samowystarczalną przestrzeń o różnych funkcjach, których głównym celem był wypoczynek, rekreacja i edukacja. Jako „zielone płuca miasta” park miał równoważyć rosnące zaludnienie i zanieczyszczenie miast. W Londynie najciekawszymi przykładami z tego okresu są: Regent's Park (otwarty dla mieszkańców w latach trzydziestych XIXw.) i Battersea Park, oba w stylu krajobrazowym, o bogatym i różnorodnym planie ogrodowym, w którym wyodrębniono liczne polany, drogi, aleje spacerowe, staw, ogród botaniczny, miejsca do rekreacji, zabaw, gier zespołowych, restauracje. Do najbardziej znanych i największych parków publicznych można zaliczyć m.in. Central Park w Nowym Jorku, Hyde Park w Londynie lub Tiergarten w Berlinie. Z kolei w Polsce warto wspomnieć o Łazienkach Królewskich w Warszawie czy krakowskich Plantach.

Współczesne parki miejskie, zachowując ten sam zakres przypisywanych im funkcji, odchodzą od idei parku krajobrazowego, wyznaczając zasadę różnorodności stylistycznej, ale utrzymanej w duchu zrównoważonego rozwoju: od parków industrialnych do ekoparków. Rzadziej powstają w centrach (z wyjątkiem tzw. parków kieszonkowych, wciśniętych w niewielkie, niezagospodarowane tereny i zintegrowane z architekturą), lokując się raczej na ich obrzeżach, na terenach rekultywowanych lub postindustrialnych, w otoczeniu zdegradowanym pod względem krajobrazowym i społecznym.

Spośród nowych form parkowych, na uwagę zasługują parki rozrywki, takie jak np. Disneyland, a w Polsce park dinozaurów (np. w Rogowie niedaleko Biskupina, który może być postrzegany jako archeologiczny park rodzinny), które oferują całkowicie sztuczne, wyobrażone przestrzenie, służące wyłącznie zabawie, oferując rodzaj hiperrzeczywistości i symulakrum w miejsce tego, co realne.

Nową formą jest również park sensoryczny, a więc park z założenia oddziałujący na wszystkie zmysły, z naciskiem na bodźce pozawzrokowe. Park tego typu ma charakter edukacyjny, terapeutyczny, relaksacyjny i często jest adresowany do osób niepełnosprawnych (szczególnie niewidomych). W strukturze parku sensorycznego wykorzystuje się efekty dźwiękowe, m.in. szum wody, śpiew ptaków czy chrzęst żwiru, a także wrażenia zapachowe generowane przez specjalnie dobrane rośliny. Prekursorem idei parku sensorycznego był Hugo Kukelhaus. W Polsce jednym z pierwszych parków sensorycznych jest „Ogród Doświadczeń im. Stanisława Lema” założony w 2007 roku w podkrakowskich Czyżynach.

Termin park (narodowy, krajobrazowy) jest także stosowany w odniesieniu do prawnie chronionych terenów przyrodniczo-kulturowych, z uwzględnieniem walorów kulturowych, historycznych czy krajobrazowych.

[B.F.]

Literatura:

Böhme, Gernot. *Filozofia i estetyka przyrody*. Warszawa: Oficyna Naukowa, 2002.

Ciołek, Gerard. *Ogrody polskie*. Warszawa: Arkady, 1978.

Howard, Ebenezer. *Miasta-ogrody jutra*, tłum. M. Trykozko. Warszawa: Centrum Architektury, 2015.

Łukasiewicz, Aleksander, Łukasiewicz, Szymon. *Rola i kształtowanie zieleni miejskiej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2006.

Majdecki, Longin. *Historia ogrodów*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1978.

Rozmarynowska, Katarzyna. „O wzajemnych relacjach człowieka, przyrody, ogrodu i miasta”. *Estetyka i Krytyka* 12 (2007): 13-41.

Salwa, Mateusz. *Estetyka ogrodu. Między sztuką a ekologią*. Łódź: Wydawnictwo Przypis, 2016.

Lichaczow, Dimitrij. *Poezja ogrodów. O semantyce stylów ogrodowo-parkowych*, tłum. K.N. Sakowicz. Wrocław – Warszawa- Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1991.

Hunt, John Dixon. *The Figure in the Landscape. Poetry, Painting and the Gardening during the Eighteenth Century*. London: Johns Hopkins University Press, 1976.

